

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 6, 2014 [Назад](#) [Головна](#)

УДК: 339.54.012.435

А. В. Келічавий,

к. е. н., асистент кафедри політичної економії факультетів управління і управління персоналом та маркетингу, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ

ПОЛІТИКА ПРОТЕКЦІОНІЗМУ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

A. V. Kelichavyi,

PhD., assistant of the department of political economy of human resources and marketing faculties, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman self governing (autonomous) research university, Kyiv

PROTECTIONISM AS A FACTOR IN INCREASING THE COMPETITIVENESS OF THE ECONOMY

У статті проведено аналіз еволюції протекціонізму та виявлено особливості його розвитку в XXI ст. Особливу увагу приділено розвитку основних форм та методів політики протекціонізму. Виявлено основні тенденції застосування політики протекціонізму. Виділено основні економічно обґрунтовані умови використання політики протекціонізму. Розкрито негативні наслідки застосування політики протекціонізму. Сформульовано умови застосування протекціонізму для підвищення економіки країни в довгостроковій перспективі.

In the article analysis of evolution protectionism is conducted and the features of its development in the XXI century are detected. Special attention is paid to the development of basic forms and methods of protectionism. The basic trends in the use of protectionism have detected. The basic conditions of economically reasonable use of protectionism are identified. Negative effects of protectionism are revealed. Conditions for the use of protection to enhance the competitiveness of the economy in the long period are given.

Ключові слова: протекціонізм, фрітрейдерство, форми протекціонізму, інструменти протекціонізму, торговельні обмеження, демпінг, конкурентоспроможність.

Key words: protectionism, frytrederstvo, forms of protectionism, tools of protectionism, trade barriers, dumping, competitiveness.

Незважаючи на домінування принципу вільної торгівлі у світовій економіці в певні періоди спостерігалось активне застосування політики протекціонізму. Події, що зумовили його відродження ХХ ст. – світова криза 1929-1933 рр., перша та друга світові війни.

Реакцією на світову економічну кризу 30-х років було намагання окремих країн використати ізоляцію від світового ринку для запобігання негативного впливу зовнішньоекономічних зв'язків на зайнятість населення, стабільність грошового обороту тощо. Крім того, в стані воєнних дій можливість автономного розвитку національного господарства стала важливою складовою його невразливості в умовах економічної блокади.

В 50-60-ті роки ХХ століття для міжнародної економіки характерним був відхід від протекціонізму та підвищення ролі лібералізації та вільної торгівлі. Однак, з початку 70-х років з'явилась обернена тенденція – країни почали «відгороджуватись» одна від одної витонченими тарифними і особливо нетарифними бар'єрами, захищаючи свій внутрішній ринок від іноземної конкуренції.

В XXI ст. політика вільної торгівлі та протекціонізм взаємопов'язані та переплітаються. Основною для більшості країн світу стала тенденція до лібералізації. Однак, як показує світовий досвід, вільний ринок не означає нерегульований ринок. Не існує розвинутої ринкової економіки яка в тій чи іншій мірі не використовує тарифні чи нетарифні інструменти для досягнення своїх цілей: захисту національної промисловості, збереження робочих місць і підтримки зайнятості, створення нових конкурентоспроможних галузей, поповнення дохідної частини бюджету тощо.

Попри засудження даної політики розвинутими країнами він активно ними використовується. Протекціонізм продовжує розвиватись та набирає нових рис та форм. Інтерес до дослідження даної проблематики зумовлений виділенням умов застосування політики протекціонізму, яка сприятиме розвитку конкурентоспроможності економіки у довгостроковій перспективі.

Найбільш значні досягнення в дослідженні особливостей політики протекціонізму здійснили наступні видатні вчені-економісти: Б. Баласса, А. Гамільтон, Я. Жаліло, П. Кругман, Ф. Ліст, Т. Мельник, Дж. С. Мілль, А. Монкретєн, Б. Олін, М. Пебро, М. Портер, Д. Рікардо, М. Серпухов, А. Сміт, У. Стаффорд, Дж. Стюарт, Е. Хекшер та ін.

Метою дослідження є виявлення особливостей політики протекціонізму в ринковій економіці на сучасному етапі розвитку з врахуванням нових факторів її формування та розробки рекомендацій застосування політики протекціонізму для підвищення конкурентоспроможності економіки країни.

Протекціонізм (protectio – лат. – прикриття, захист) – система заходів, що ґрунтується на внутрішньому законі держави і міжнародних актах, які застосовуються державою для захисту національної економіки країни від іноземної конкуренції, за допомогою тарифних та нетарифних інструментів.

Прихильники протекціонізму критикують результати вільної торгівлі між країнами з різним рівнем економічного розвитку. Вони вважають, що вільна торгівля здійснюється в інтересах розвинутих країн, призводить до їх домінування та ускладнює створення національної промисловості у відносно відсталих державах. М. Пебро зазначає: «Беззастережне застосування принципу вільної торгівлі призвело б до підкорення слабкого сильним, до виникнення об'єктивної ситуації економічного колоніалізму» [1, с. 490]. Країни у яких спостерігається значний розрив у рівнях технологічних укладів, не зможуть стати повноцінними та рівноправними партнерами. Ф. Ліст вважав, що в умовах вільної торгівлі країни що розвиваються знаходяться «у такому ж положенні стосовно розвинутих країни, в якому дитина чи юнак, який вступає у боротьбу з дорослою людиною» [2 с. 340].

Протекціонізм використовується багатьма країнами світу. Як правило, його виправдовують збільшенням виробництва вітчизняних галузей, або як необхідність адаптації до нових умов. Політика протекціонізму захищає національну промисловість і сільське господарство, заохочує розвиток вітчизняного виробництва, яке здатне замінити імпортні товари. Однак, протекціонізм має негативні наслідки: підтримує завищений рівень цін на товари, які захищені високим митом, послаблює стимули до науково-технічного прогресу в галузях, які обмежені іноземною конкуренцією, підвищується нелегальний ввіз товарів без митного

контролю. До того ж застосування методів протекціонізму зазвичай мають короткотерміновий позитивний ефект, адже зустрічні заходи країн-торгових партнерів негативно впливають на можливості експорту і можуть нанести національному господарству збиток, що перевищить вигравш від заходів митного захисту.

Політика протекціонізму часто застосовується промислово розвинутими країнами для захисту національних виробників як всередині країни так і за її межами. Дослідження проведені М. Серпуховим свідчать, що розвинуті країни найчастіше застосовують торговельні бар'єри у міжнародній торгівлі. Незважаючи на висловлювання канцлера Німеччини А. Меркель, що протекціоністські заходи національних держав створюють все більше перешкод для розвитку міжнародної торгівлі і гальмують зростання світової економіки [3], Європейським Союзом протягом 2011-2013 років було застосовано найбільше серед інших країн торговельних обмежень – 69 од. Серед лідерів також США – 57 од., Китай – 34 од., та Росія – 20 од. [4, с. 26].

Таким чином, розвинуті країни, які декларують принцип вільної торгівлі активно застосовують політику протекціонізму, що значно впливає на розвиток світової економіки. Тому, використання певних видів та інструментів протекціонізму є важливою та необхідною умовою економічного зростання для країн, що розвиваються особливо в сучасних умовах.

Дослідження еволюції протекціоністських тенденцій дозволяє виділити декілька основних форм протекціонізму (табл.1).

Таблиця 1.
Основні форми політики протекціонізму

Назва	Означення	Приклади
Селективний	направлений проти окремих країн чи товарів	Між Росією та США з приводу експорту російської сталі та імпорту американського м'яса
Галузевий	захист окремих галузей, перед усім сільське господарство.	Ембарго ЄС на американську телятину з гормонами росту
Колективний	здійснюється об'єднаннями країн проти держав, які в них не входять	В рамках Токійського раунду ГАТТ між США, Канадою, Японією та ЄС був підписаний договір про взаємну відміну мита для торгівлі літаками та їх запчастинами.
Прихований	використання державою інституційних обмежень методами внутрішньої економічної політики без формального порушення міжнародних зобов'язань щодо інших країн. Часто підгрунтам такої політики є відстоювання власних геополітичних та соціально-економічних інтересів.	Намагання Росії використовувати інструменти фітосанітарного контролю, щоб обмежити імпорт на її територію продуктів харчування українського виробництва (сирів, овочів, фруктів, курятини, кондитерських виробів, вин тощо) задля тиску в переговорах щодо вступу України в Митний союз.
Наступальний (агресивний)	орієнтується на підтримку вітчизняного виробництва на зарубіжних ринках. Загроза введення обмежень на основних ринках збуту часто примушує країн-експортерів погоджуватись на відкриття власного ринку чи добровільне обмеження експорту.	Застосовані квоти до експорту текстилю, нав'язані країнам, що розвиваються в рамках ГАТТ Міжнародного договору щодо бавовняного текстилю (особливо це позначилося на різкому зменшенні експорту бавовни з Індії та інших країн, що розвиваються).
Неопротекціонізм	адміністративні, фінансові, кредитні, технічні та інші бар'єри, які значно ускладнюють вільне пересування товарів через кордони держав.	Використовуючи тиск, який полягав у відмові надання пільг відповідно до генеральної системи преференцій, якими користувались Південна Корея, Сінгапур, Тайвань та Гонконг США домоглися від вищезазначених держав «добровільного» обмеження експорту в розвинуті країни та відновлення своїх конкурентних позицій на міжнародному ринку.

Застосовуючи політику протекціонізму держави використовують певні методи, кількість яких постійно зростає. Найбільш типовими прикладами використання даних інструментів є митні бар'єри у формі прямих та непрямих обмежень, перешкоджання доступу на ринок, заходи дискримінаційного характеру. Також часто надаються субсидії вітчизняним компаніям для корекції конкуренції на внутрішньому ринку чи боротьби з демпінгом.

Прихильники протекціонізму вважають, що економічно обгрунтованою дана політика буде в наступних випадках:

1. Необхідність забезпечення оборони. В періоди загострень відносин між державами і посилення міжнародної напруги, протекційні методи використовуються для збереження національної безпеки держави, що сприяє виробництву на її території всієї необхідної, життєво важливої продукції.
2. Підвищення внутрішньої зайнятості. Суть даного положення полягає в мікроаналізі. Збільшення сукупних витрат в результаті скорочення імпорту стимулює внутрішній економічний розвиток, оскільки призводить до різкого зростання доходів і зайнятості.
3. Збільшення доходів державного бюджету. В багатьох випадках держава проводить протекціоністську політику, тому що потребує додаткових надходжень для покриття дефіциту державного бюджету.
4. Диверсифікація заради стабільності. Воєнні дії, циклічні коливання, негативні зміни в структурі промисловості викликають великомасштабні і часто больові процеси перебудови таких економічних систем. Тому протекціонізм необхідний для стимулювання промислової диверсифікації і, як наслідок, зменшення залежності від кон'юнктури на світових ринках одного чи кількох видів продукції.
5. Захист молодих ринків. Тимчасовий захист молодих національних фірм від жорсткої конкуренції більш зрілих та ефективних іноземних фірм дозволяє народжуваним галузям зміцнити свої позиції і стати ефективними виробниками. Однак в даному випадку отримує актуальність проблема вибору галузі виробництва, яка дійсно потребує захисту і володіє потенційними конкурентними перевагами.
6. Захист від демпінгу. Протекціонізм необхідний для захисту національних фірм від іноземних виробників, які збувають на ринку свою надлишкову продукцію за демпінговими цінами нижче за собівартість. Антидемпінгові протекційні заходи – сильні і дієва зброя в країнах з ринковою економікою.
7. Оптимальні тарифи. Йдеться про особливий різновид мит які застосовують країни-експортери. Якщо якийсь товар виробляється в одній країні, національна конкурентна перевага цієї країни – хоча і не є перевагою для світу в цілому – може бути реалізована шляхом впровадження експортного тарифу, сплаченого тими, хто імпортує товар [5, с. 699].

Однак для створення об'єктивного уявлення про роль заходів протекціонізму в регулюванні національної економіки необхідно відзначити і аргументи, які часто використовують противники протекціонізму, а саме:

1. Протекціонізму властива визначена нелогічність: ставлячи ціль досягнення позитивного сальдо торгового балансу, протекціонізм частково стримує імпорتنі реакції. Це викликає аналогічну реакцію міжнародних партнерів в результаті чого зменшуються об'єми експортних операцій і ситуація приводить не до позитивного сальдо, а до розбалансування торговельного балансу.
2. В умовах протекціонізму сектори національної економіки частково втрачають стимули до прогресу та інновації у зв'язку з можливістю зберігати високі доходи і монополні привілеї.

3. Протекціонізм наносить втрати економічним інтересам споживачів, так як вітчизняний споживач змушений буде платити вищу ціну за товар, причому не тільки за імпортований, який обкладається митом, але і за товари національної промисловості.

4. Необдумане застосування протекційних заходів здатне нанести збиток національним компаніям, оскільки багато видів бізнесу залежать від імпортованих компонентів, матеріалів та обладнання.

Протекціонізм часто затримує перебудову галузі. Фірми продовжують свою діяльність, навіть якщо не володіють конкурентними перевагами, відтягують зміни, які необхідні для підвищення конкурентоспроможності. Підприємства неохоче йдуть на перебудову, якщо вважають, що її можна уникнути за допомогою держави. Прикладом може слугувати американське автомобілебудування, яке втрачало конкурентні переваги, незважаючи на те, що влада довгі роки надавала їм протекціонізм.

Причиною такого економічного результату є те, що захищаючи монополію в імпортозамінних галузях, країна неминуче відтягує ресурси від галузей, які здатні скласти експортний потенціал в майбутньому. Тобто, країна не зможе розвинути ті галузі, які будуть найбільш конкурентоспроможні в результаті зміни кон'юнктури світового ринку. Крім того, митний захист, що здійснюється протягом тривалого періоду часу, не створює конкурентоспроможної системи, якщо існують фундаментальні причини, за якими та чи інша країна не володіє відповідними перевагами у галузі промисловості (відсутність достатнього рівня кваліфікації робочої сили, управлінських кадрів, підприємницького досвіду, ефективної технології переробки ресурсів). Митний збір може забезпечити можливість виживання неефективної галузі промисловості, але зробити її ефективною він не зможе.

В довгостроковій перспективі державна політика протекціонізму буде результативною у двох випадках:

- наявність ефективного суперництва на внутрішньому ринку. Інтенсивна внутрішня конкуренція, певною мірою, компенсує тиск міжнародної конкуренції.

Конкуренція всередині країни в поєднанні з насиченим внутрішнім ринком дозволяє отримати конкурентні переваги для виходу на іноземні ринки. За таких умов протекціонізм не притупляє стимули до впровадження інновацій. Однак підтримка однієї фірми на ринку не проносить конкурентних переваг для галузі. Без конкуренції захищена протекціонізмом галузь ніколи не вийде на місце конкурентоспроможних галузей на світовому ринку. Наприклад, у Японії, завдяки жорсткій конкуренції на внутрішньому ринку, такі галузі як автомобілебудування, сталеливарна промисловість, виробництво станків, електротехнічна промисловість стали найбільш конкурентоспроможними на світовому ринку. Тому, для отримання національної переваги має значення ефективна антимонопольна політика держави. Адже, виходячи із світової практики, ні одна із монополій, створена в країні шляхом штучного усунення конкуренції, або її історичної відсутності (як в СРСР), не здатна отримати успіх у конкурентній боротьбі на світовому ринку. Успіх в міжнародній конкурентній боротьбі досягають лише ті монополії, які виникли в результаті конкурентної боротьби на внутрішньому ринку. Отже, інтенсивна конкуренція на внутрішньому ринку, повинна підштовхувати до виходу на зовнішні ринки, а державна політика не перешкоджати посиленню учасників ринку, які здатні до конкурентної боротьби на світовому ринку.

- протекціонізм повинен бути обмежений в часі. Всі галузі, захищені протекційними заходами врешті відчують на собі негативний вплив повної конкуренції. Наприклад, фірмам в Японії перед отриманням державної протекції повідомляють про термін, протягом якого ці обмеження будуть діяти. Ціль державної міжнародної торговельної політики – відкрити доступ усюди, де країна або вже має конкурентні переваги, або в найближчому часі їх отримає внаслідок розвитку нових конкурентоспроможних галузей економіки.

Висновок. Політика протекціонізму повинна сприяти підвищенню конкурентоспроможності економіки. Незадовільні фінансові результати країни не повинні ставати єдиним чинником для застосування протекційних методів, оскільки вони можуть відображати нестачу новаторства і підприємницької активності і не мати нічого спільного з несправедливою іноземною конкуренцією.

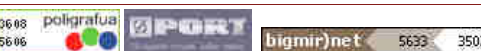
Література.

1. Пейро М. Международные экономические, валютные и финансовые отношения / Мишель Пейро; [пер. с франц. / общ. ред. Н.С.Бабинцевой]. – М.: Прогресс, Универс, 1994. – 496 с.
2. Лист Ф. Национальная система политической экономии / Фридрих Лист; [пер. с немецкого под редакцией К.В.Трубникова, с его вступлением, примечаниями и биографическим очерком Ф. Листа]. – М.: Европа, 2005. – 452 с.
3. А. Меркель: Протекционизм тормозит рост мировой экономики [Електронний ресурс]: А. Меркель/ DeutscheWelle – 14.06.2012. – Режим доступу: www.dw.de/dw/article/0,,16023317,00.html
4. Серпухов М. Прихований протекціонізм як інструмент сучасної міжнародної торговельної політики / М. Ю. Серпухов // Економіка розвитку (Economics of Development). – 2013 – № 4 (68). – С. 23-27.
5. Курс экономической теории: [учебник для вузов] / Под общ. ред. Чепурина М.Н., Киселевой Е.А. – Киров: АСА, 2007. - 847 с.

References.

1. Pebro M. (1994), International economic, monetary and financial relations, Progress, Moscow, Russia.
2. List F. (2005), The national political economy, Europa, Moscow, Russia.
3. Merkel A. (2012), "Protectionism hinders the growth of the world economy", DeutscheWelle, available at: www.dw.de/dw/article/0,,16023317,00.html
4. Serpukhov M. (2013), "Hidden protectionism as instrument of modern international trade policy", Economics of Development, vol 4 (68), pp. 23-27.
5. Chepurin M.N., Kiseleva E.A (2007), Kurs jekonomicheskoy teorii [The Course of economic theory], ASA, Kirov, Russia.

Стаття надійшла до редакції 18.06.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"